

TULUMAKSU MUUDATUSTE MÕJU LEIBKONDADE SISSETULEKUTELE

P. Zeiger, J. Lehtsaar, Ü. Kerner

Sissejuhatus

Eesti poliitilistes ringkondades on paaril viimasel aastal toimunud diskussioon väljakujunenud tulumaksupoliitika põhimõtete muutmise üle. Selgelt eristub kaks alternatiivset lähenemist: ühelt poolt tsentristlike jõudude idee tulude progresseeruva maksustamise kohta ja teiselt poolt parempoolsete jõudude idee jätkata tulude proportsionaalset maksustamist koos maksumäärade alandamise ja maksuvaba miinimumi tõstmisega. Kolmanda, kuid seni vähem tähelepanu pälvinud variandina on esitatud tulumaksuvaba miinimumi sidumine brutopalgaga, jättes tulumaksumäära (26%) muutmata.

Eelkõige kaks esimest ettepanekut on mõneti konjunkturealistliku iseloomuga ja nende eesmärgiks on peamiselt populaarsuse saavutamise valijate hulgas. Kavandatavate meetmete mõju riigieelarvele on uuritud, kuid puudub analüüs nende mõju kohta erinevate elanikkonnakihtide sissetulekutele. Sissetulekute ebavõrdsuse mõjudeid on käsitlenud A. Kaasa oma doktoritöös, konstateerides samas finantssektori arengu ja sissetulekute ebavõrdsuse vaheliste seoste vähest uuritust (Kaasa, 2004). Indiviidide sissetulekuid ja rikkuse kujunemist erinevate vanuserühmade lõikes on põhjalikumalt käsitlenud S. Lollivier (2004). Venemaa näitel on uuritud rikkuse ja võimu vahelisi seoseid ühiskonnas (Lokshin, Ravallion, 2005). Uurimistulemusi maksupoliitika ja sissetulekute koosmõjust ei ole teadaolevalt avaldatud. Käesoleva artikli eesmärgiks on analüüsida käimasoleva tulumaksureformi mõju leibkondade sissetulekutele. Töös otsitakse vastuseid küsimustele, kas ja millises ulatuses mõjutab tulumaksumäära või maksuvaba tulu suuruse muudatus leibkondade sissetulekuid.

Võtmesõnad: tulumaks, leibkonna sissetulekud, säästmine.

Materjal ja meetodika

Käesolevas artiklis analüüsitakse tulumaksuseadusega (Tulumaksuseadus, 1999) kehtestatud tulude proportsionaalse maksustamise, maksumäärade alandamise ja maksuvaba miinimumi tõstmise mõju leibkondade sissetulekutele. Võimalikku tulemust on võrreldud kahe variandiga:

- nn kontrollvariandi ehk olukorraga, kus seadusemuudatusi ei oleks tehtud;
- alternatiivse variandiga, mille puhul tulumaksuvaba miinimum oleks seotud brutopalgaga alammääraga, jättes tulumaksumäära (26%) muutmata.

Uurimuses on võetud aluseks Eesti Statistikaameti andmed leibkondade sissetulekute kohta aastatel 2000–2003, Eesti riigieelarve maksumulude laekumised aastatel 2000–2003, sama perioodi tegelikud tulumaksumäärad ja tulumaksuvaba miinimum ning viimaste osas kehtestatud muudatused kuni aastani 2007. Leibkondade sissetulekute käsitlemisel on elimineeritud tulusiirete mõju.

Andmete analüüsimiseks on leibkonnad jaotatud tulurühmadesse vastavalt nende sissetulekutele ja jaotuse aluseks on võetud leibkonna netosissetulek võrrelduna kehtestatud brutopalgaga järgmiselt:

I rühm – leibkonnad, kus netosissetulek leibkonnaliikme kohta on kuni üks brutopalgaga alammäär;

II rühm – leibkonnad, kus netosissetulek leibkonnaliikme kohta on üks kuni kaks brutopalgaga alammäära;

III rühm – leibkonnad, kus netosissetulek leibkonnaliikme kohta on kaks kuni kolm brutopalgaga alammäära;

IV rühm – leibkonnad, kus netosissetulek leibkonnaliikme kohta on kolm kuni neli brutopalgaga alammäära;

V rühm – leibkonnad, kus netosissetulek leibkonnaliikme kohta on üle nelja brutopalgaga alammäära.

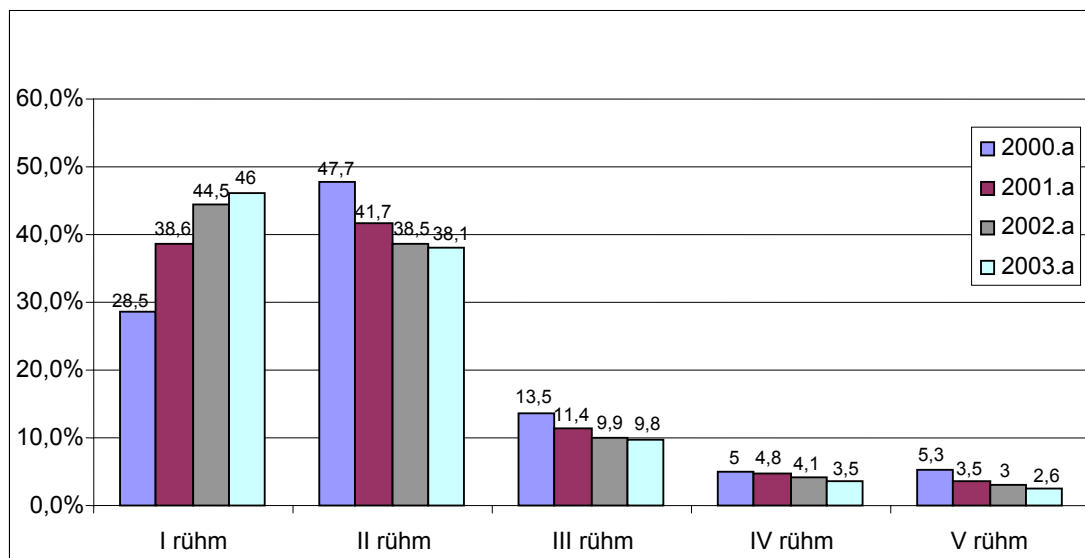
Samade rühmade lõikes prognoositakse tulumaksumuudatuste mõju leibkondade sissetulekutele võrreldes nn kontrollvariandi situatsiooniga, mille puhul vastavaid muudatusi ei toimu.

Leibkondade sissetulekud

Aastal 2000 oli Eestis hinnanguliselt 606 000 leibkonda, 2003. aastaks vähenes see arv 566 000-ni (Leibkonna..., 2002, 2003). Nendel aastatel oli leibkonnas keskmiselt 2,4 liiget, seejuures linnas 2,3 ja maal 2,5. Käesoleva uurimuse analüüsid kasutatakse leibkonna keskmise suuruse näitajat.

Joonisel 1 on näha, et 2000. aastal kuulus esimesse rühma 28,5% leibkondadest, 2003. aastal aga juba 46%, seega oli kasv 61,4%. Väiksemat netosissetulekut saavate leibkondade arvu suurenemine on toimunud suuremat sissetulekut saavate leibkondade vähenemise arvelt. Teise rühma kuuluvaid leibkondi oli 2000. aastal

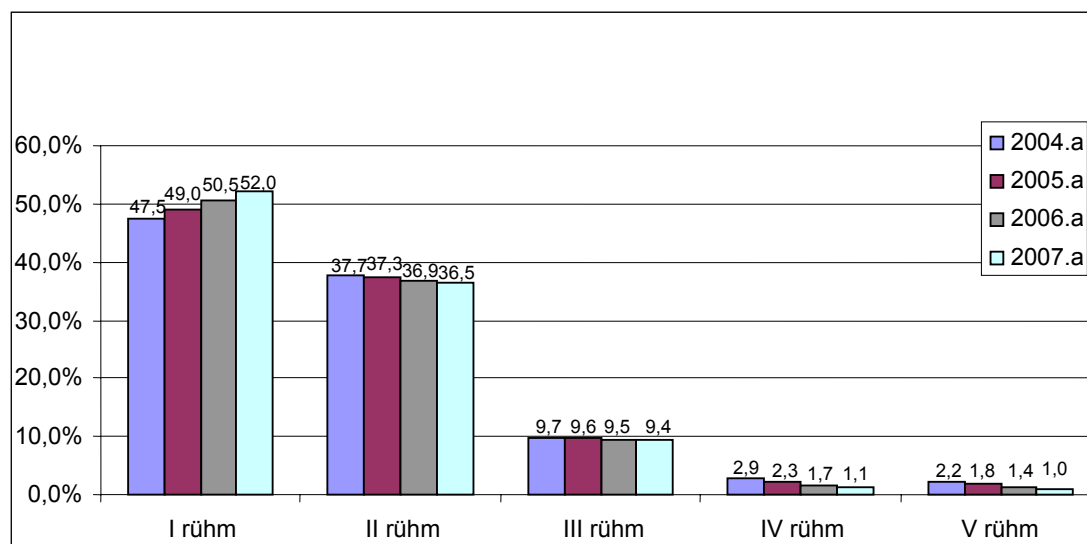
47,7%, 2003. aastal aga 38,1%, vähenemine seega 25,2%. Vähenemise tendentsi on märgata ka järgnevatel tulurühmade leibkondade arvus.

Joonis 1. Leibkondade jaotus leibkonnaliikme netosissetuleku järgi brutopalgalaammäära alusel aastatel 2000–2003, protsentides

Allikas: Eesti Statistikaamet

Sarnase tendentsi jätkumisel võib 2007. aastaks esimese tulurühma osatähtsus kasvada 52%-ni ja teise tulurühma osakaal langeda 36,5%-ni leibkondade üldarvust (joonis 2). Statistiliselt tingib esimese tulurühma leibkondade arvu suurenemise ülejäänud tulurühmade arvel brutopalgalaammäära kasv. Selle tulemusena nihkub osa leibkondadest madalamasse tulurühma ja väheneb suurema tulurühma leibkondade arv. Seega on täheldatav Eesti elanikkonna suhteline vaesumine. Teravamalt puudutab see probleem eelkõige maapiirkondi. Nii oli 2001. aastal palgatööst saadava tulu osatähtsus kõige suurem Harju maakonnas, moodustades 68,4% leibkonnaliikme netosissetulekutest. Kõige väiksem oli see Põlva maakonnas, olles vastavalt 50,2%. Tulusiirete osatähtsus oli kõige väiksem Harju maakonnas, moodustades 19,7% leibkonnaliikme netosissetulekutest. Kõige suurem oli see Valga maakonnas, ulatudes 37,9% ni.

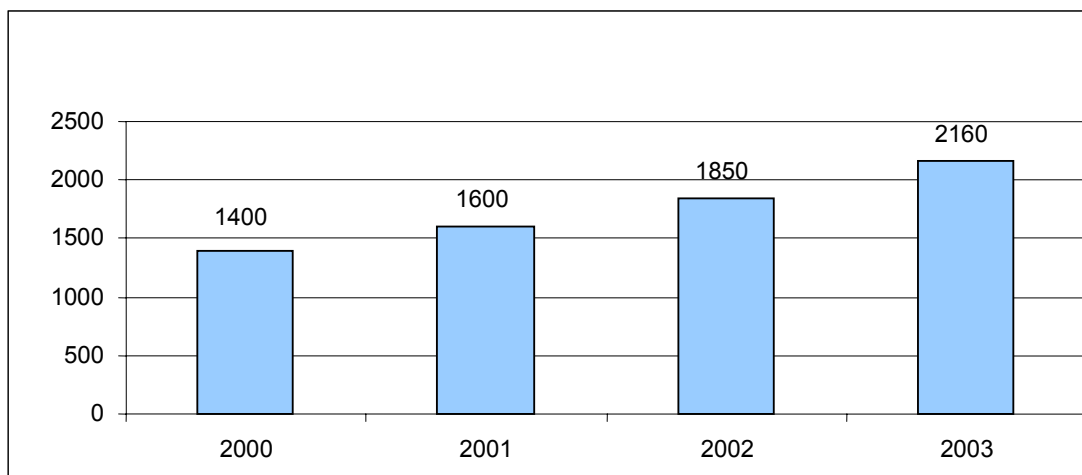

Joonis 2. Leibkondade jaotus leibkonnaliikme netosissetuleku järgi brutopalgalaammäära alusel aastatel 2004–2007, protsentides

Allikas: Autorite koostatud

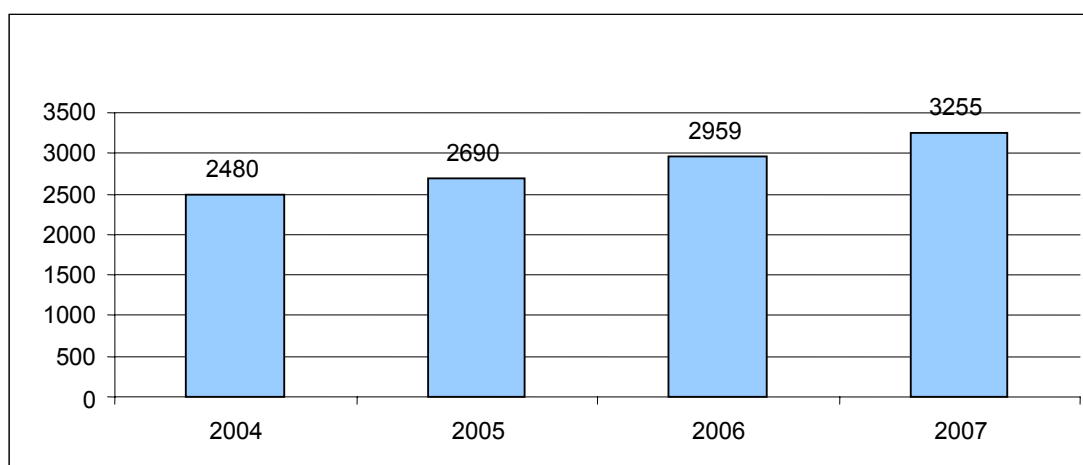
Brutopalga alammäär oli 2000. aastal 1400 krooni ja see suurenes 2003. aastaks 2160 kroonini kuus (joonis 3).

Aastatel 2000–2003 kasvas brutopalga alammäär keskmiselt 16% aastas ja ligikaudu samas tempos muutus see ka 2004. aastal (joonised 3 ja 4). Alates 2005. aastast brutopalga alammäära kasv aeglustus ja alammääraks kehtestati 2690 krooni kuus. Autorite arvamuse kohaselt jääb brutopalga alammäära kasv lähiaastatel 10% tasemele aastas.

Joonis 3. Brutopalga alammäär kuus aastatel 2000–2003, kroonides

Allikas: Eesti Statistikaamet

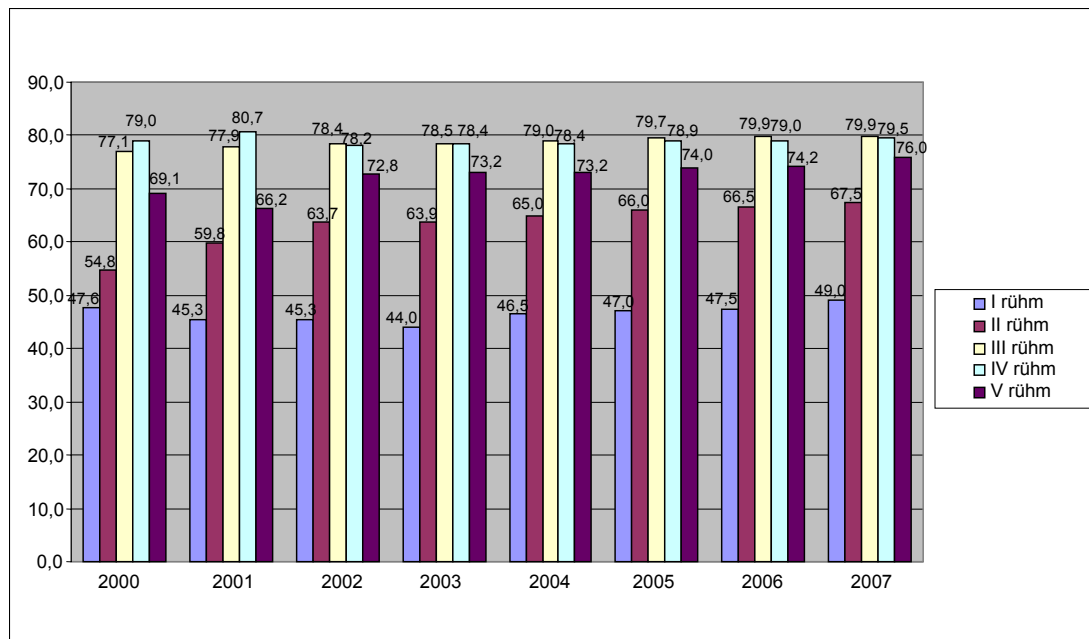

Joonis 4. Brutopalga alammäär kuus aastatel 2004–2007, kroonides

Allikas: Autorite koostatud

Statistikaameti andmetel moodustuvad leibkonnaliikmete netosissetulekud palgatööst saadavast sissetulekust, tulust individuaalsest teisest tegevusest, siiretest (süü kuuluvad pension, lastetoetused jne), muudest sissetulekute ja mitterahalisest sissetulekust. Esimese ja teise tulurühma leibkondade sissetulekutes domineerivad siirded, mida ei maksustata tulumaksuga. Viienda tulurühma leibkondade puhul võib autorite arvamuse kohaselt eeldada dividenditulude suhteliselt suuremat osakaalu sissetulekutes ja sedagi ei maksustata füüsilise isiku tulumaksuga.

Joonis 5 kajastab palgatööst saadava rahalise tulu osatähtsust leibkondade sissetulekutes. Need näitajad on aluseks ka leibkondade tulumaksumuudatuste mõju arvutamisel.

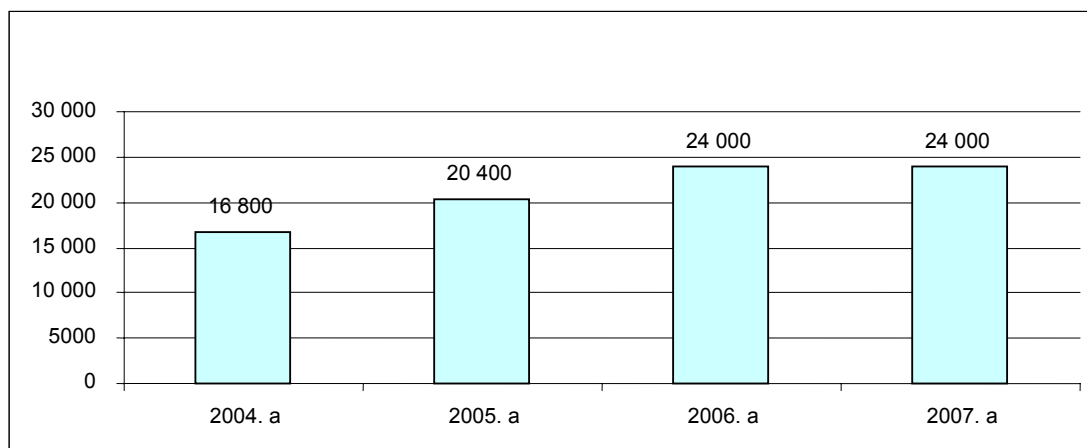
Joonis 5. Palgatööst saadava rahalise tulu osatähtsus leibkonna netosissetulekus aastatel 2000–2007, protsentides

Allikas: Autorite koostatud

Tulumaksumuudatused ja nende mõju leibkondade sissetulekutele

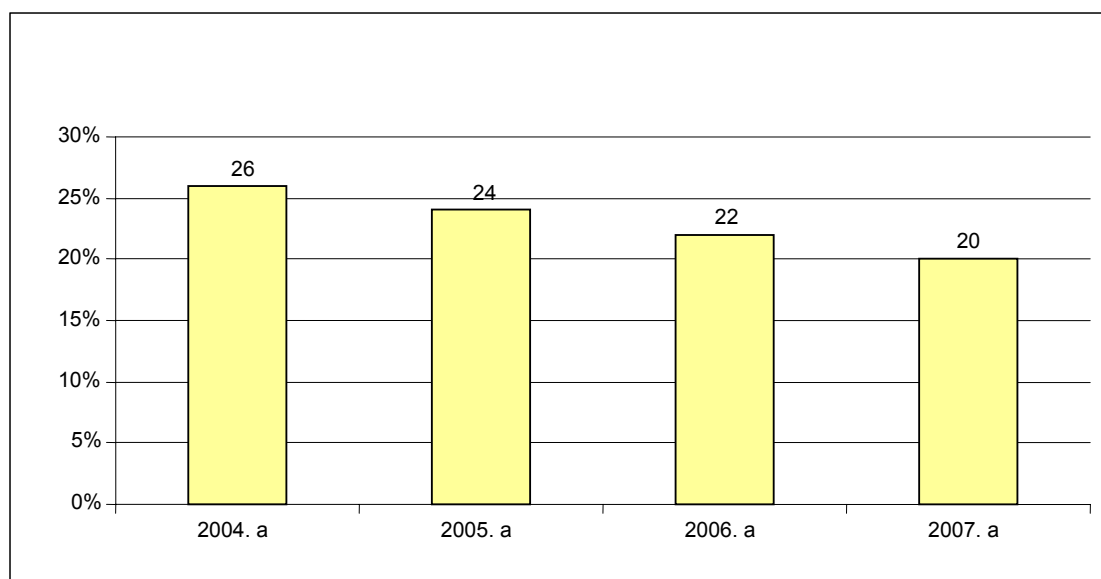
Järgnevalt uuritakse, kuidas mõjutab tulumaksuäära või maksuvaba tulu suuruse muutmine leibkondade sissetulekuid. Füüsilise isiku tulumaksuvaba miinumum aastatel 2000–2003 oli 12 000 krooni aastas. Füüsilise isiku tulumaksuäär palgatulult ning sellega võrdsustatud tuludelt on samal perioodil püsinud tasemel 26%.

Tulumaksuseadusega on alates 2004. aastast kehtestatud füüsilise isiku tulumaksuvaba miinumumi suuruseks 16 800 krooni aastas (joonis 6). Alates 2006. aastast on tulumaksuvaba miinumum 24 000 krooni aastas. Tulumaksuseaduses on sätestatud tulumaksuäära langus (joonis 7).

Joonis 6. Füüsilise isiku aastane tulumaksuvaba miinumum 2004–2007, kroonides

Allikas: Tulumaksuseadus

Joonis 7. Füüsilise isiku tulumaksuäär palgatulult ning sellega võrdsustatud tuludelt aastatel 2004–2007, protsentides

Allikas: Tulumaksuseadus

Tulumaksuvaba miinimumi ja tulumaksuäära muutuste mõju leibkondade sissetulekutele on analüüsitud kolme erineva arengustsenaariumi põhjal.

Nn kontrollvariandi puhul põhinevad arvutused muutumatul tulumaksuvabal miinimumil ja tulumaksuääral kogu prognoositava perioodi vältel (tabel 1). Leibkondade rühmitamine järgib joonistel 1 ja 2 toodud põhimõtteid. Palgatööst saadava rahalise tulu osatähtsus arvutustes vastab joonisel 5 toodud näitajatele.

Esimene arengustsenaarium põhineb käimasoleval tulumaksureformil. Võrreldes kontrollvariandiga on muutustena arvestatud tulumaksuseadusega kehtestatud tulumaksuvaba miinimumi ning tulumaksuäära muutusi aastani 2007.

Teise ehk alternatiivse arengustsenaariumi puhul on tulumaksuvaba miinimumina arvestatud kehtestatud ja prognoositud brutopalgalaammääraga (tabel 1). Kogu vaadeldava perioodi jooksul on tulumaksuääraks arvestatud 26%.

Tabel 1. Kontrollvariandi ja kahe arengustsenaariumi lähteandmed

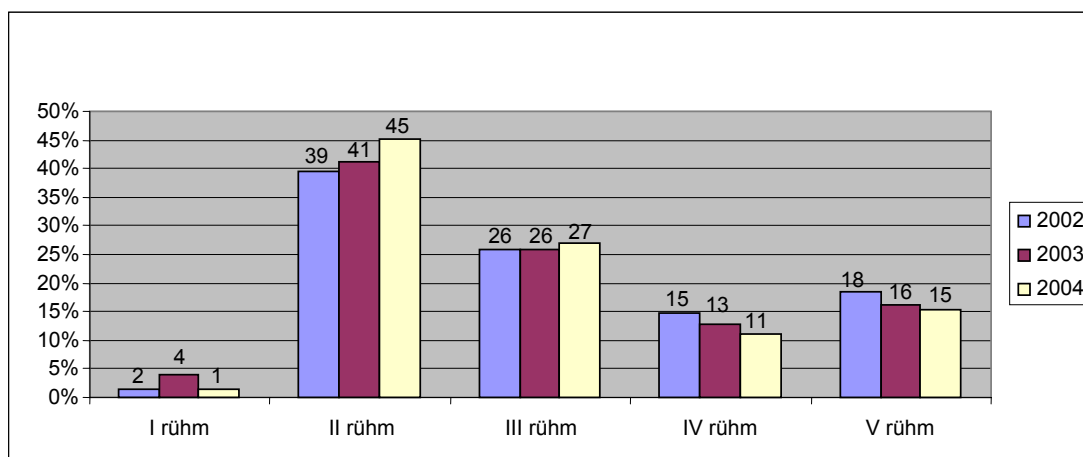
	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Kontrollvariant						
Tulumaksuvaba miinimum aastas, kr	12 000	12 000	16 800	16 800	16 800	16 800
Tulumaksuäär, %	26	26	26	26	26	26
Esimene arengustsenaarium						
Tulumaksuvaba miinimum aastas, kr	12 000	12 000	16 800	20 400	24 000	24 000
Tulumaksuäär, %	26	26	26	24	22	20
Teine e alternatiivne arengustsenaarium						
Tulumaksuvaba miinimum aastas, kr	22 200	25 920	29 760	32 280	35 508	39 060
Tulumaksuäär, %	26	26	26	26	26	26

Uurimaks alternatiivse arengustsenaariumi võimalikku mõju leibkondade sissetulekutele, on võrreldud kontrollvariandi ja teise arengustsenaariumi näitajaid perioodil 2002–2004. Analüüsist selgus, et tulumaksuvaba miinimumi tõstmisel brutopalgalaammäärani oleks kehtiva tulumaksuäära juures 2002. aastal I tulurühma leibkonnad säästnud 460 krooni aastas, II–V tulurühma leibkonnad võrdselt 3978 krooni aastas. Riigieelarves ja kohalike omavalitsuste eelarvetes põhjustaks see füüsilise isiku tulumaksu vähemlaekumise ligikaudu 1,46 miljardi krooni ulatuses.

2003. aastal oleks I rühm sellisel juhul säästnud 1369 krooni, II–V rühm võrdselt 5429 krooni aastas. Riigi- ja kohalike omavalitsuste eelarvesse oleks füüsilise isiku tulumaksu laekunud umbes 1,74 miljardit krooni vähem.

2004. aastal oleks I rühm säästnud 481 krooni, II–V rühm võrdselt 5055 krooni aastas. Füüsilise isiku tulumaksu vähemlaekumine riigi- ja kohalike omavalitsuste eelarvesse oleks olnud ligikaudu 1,64 miljardit krooni. Suhtelise säästmise dünaamika aastail 2003–2004 sarnaneb 2002. aastaga.

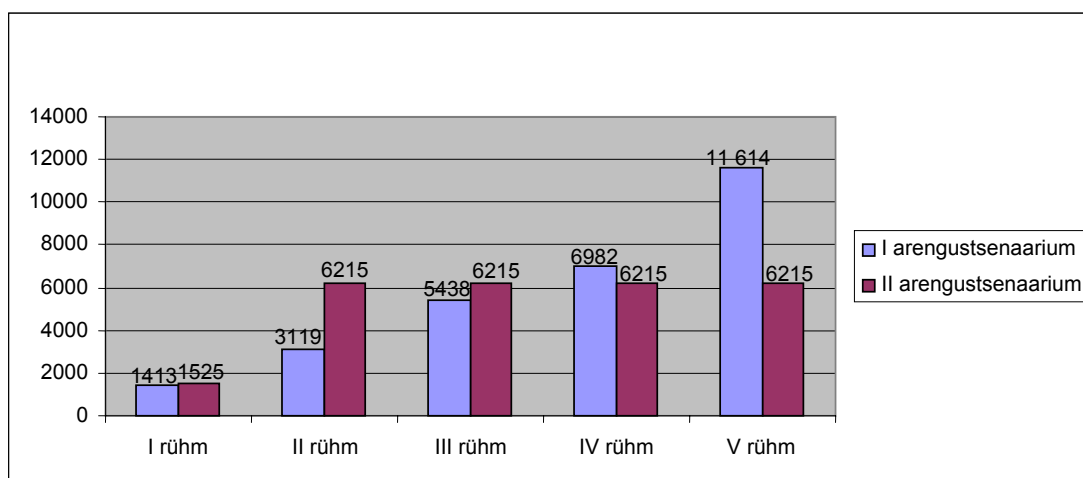
Kui analüüsida tulurühmade osatähtsust tulumaksu laekumises riigi- ja kohalike omavalitsuste eelarvesse, siis on täheldatav II ja III rühma oluliselt suurem osakaal (joonis 8).

Joonis 8. Tulurühmade tulumaksu laekumiste osakaal riigi- ja kohalike omavalitsuste eelarves aastatel 2002–2004, protsentides

Allikas: Autorite koostatud

Järgnevalt on võrreldud esimese ja teise arengustsenaariumi oodatavaid tulemusi perioodil 2005–2007. Aastal 2005. on selgesti täheldatav esimese ja teise arengustsenaariumi tulemuste erinevus (joonis 9). Esimese arengustsenaariumi ehk siis tulumaksuseadusega kehtestatud muudatuse kohaselt säästaksid tulumaksu arvelt kõige rohkem suurema sissetulekuga ehk IV ja V rühma leibkonnad, keda on leibkondade üldarvust ainult 4,1%. II ja III rühma leibkondade puhul annaks esimese arengustsenaariumi rakendamine vähem efekti kui teise arengustsenaariumi rakendamine. Selliseid leibkondi on Eestis 46,9% leibkondade üldarvust. Vähesel määral ja ligikaudu sama palju mõjutaks kummagi arengustsenaariumi rakendumine I rühma leibkondi. Selliseid leibkondi on leibkondade üldarvust 49%. Suhteliselt väike efekt I rühma leibkondade puhul tuleneb nende väiksest maksustatavast tulust ja sellega kaasnevast madalast tulumaksukoormusest.

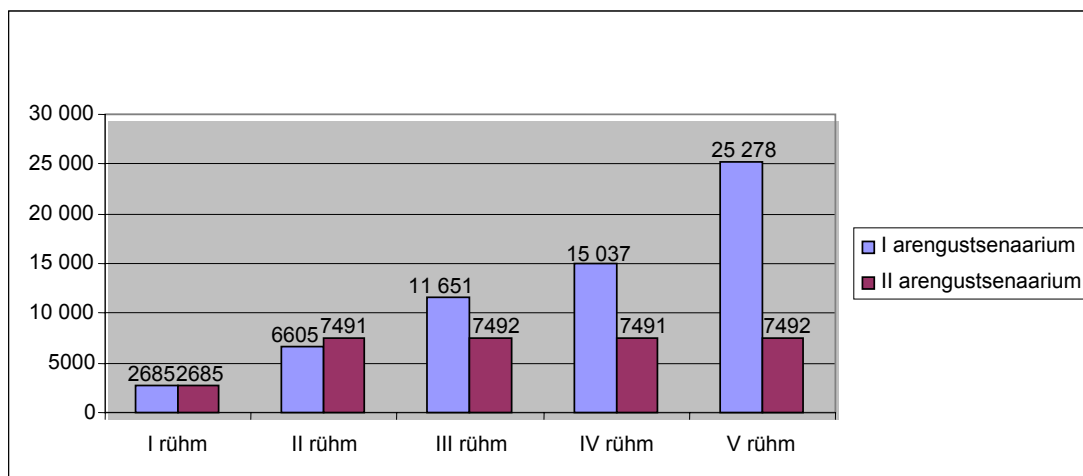
Joonis 9. Tulurühmade leibkondade tulumaksu säästmise erinevused 2005. aastal esimese ja teise arengustsenaariumi puhul võrreldes kontrollvariandiga, kroonides

Allikas: Autorite koostatud

Kontrollvariandiga võrreldes väheneks esimese arengustsenaariumi tingimuste rakendamisel tulumaksu laekumine riigi- ja kohalike omavalitsuste eelarvesse umbes 1,55 miljardi krooni võrra, teise arengustsenaariumi tingimuste rakendamisel väheneks aga tulumaksu laekumine ligikaudu 2,21 miljardit krooni.

2006. aastal võidaksid esimese arengustsenaariumi järgi samuti kõige rohkem suurema sissetulekuga ehk III, IV ja V rühma leibkonnad (joonis 10). Prognoositavalt on selliseid leibkondi 2006. aastal kokku 12,6% leibkondade üldarvust. Teise arengustsenaariumi rakendumine mõjutaks enim II rühma leibkondi, keda 2006. aastal on prognoositavalt 36,9%. I rühma leibkondade puhul on 2006. aastal mõlema arengustsenaariumi tingimuste rakendumise mõju sarnane. Prognooside kohaselt kuulub 2006. aastal I rühma 50,5% leibkondadest. Seega võidaks teise arengustsenaariumi rakendamisel 36,9% ja kaotaks 12,6% leibkondadest.

Kontrollvariandiga võrreldes väheneks esimese arengustsenaariumi tingimuste rakendumisel tulumaksu laekumine riigi- ja kohalike omavalitsuste eelarvesse ligikaudu 3,14 miljardi krooni võrra, teise arengustsenaariumi puhul umbes 2,89 miljardi krooni võrra. Seega võimaldaks teine arengustsenaarium juba 2006. aastal vähendada riigieelarve tulude defitsiiti 250 miljoni krooni ulatuses.

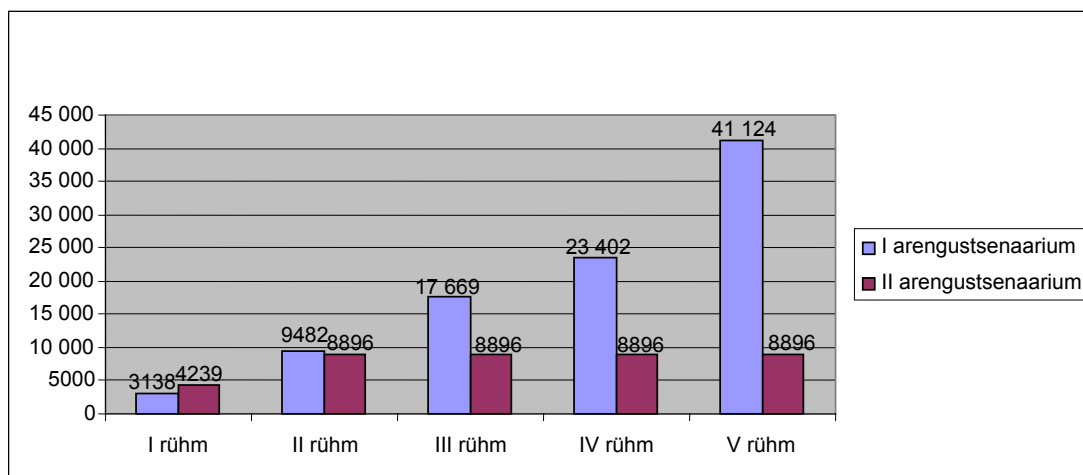

Joonis 10. Tulurühmade leibkondade tulumaksu säästmise erinevused 2006. aastal esimese ja teise arengustsenaariumi puhul võrreldes kontrollvariandiga, kroonides

Allikas: Autorite koostatud

Esimese arengustsenaariumi järgi jätkuks sama tendents 2007. aastal ja enim säästaksid jälle III, IV ja V rühma leibkonnad (joonis 11). Prognoositavalt on selliseid leibkondi 2007. aastal 11,5%. II rühma leibkondade osas ei oma esimene arengustsenaarium teisega võrreldes märgatavat eelist ja I rühma puhul hakkaks positiivset mõju avaldama teise arengustsenaariumi rakendamine. 2007. aastal kuulub II rühma prognoositavalt 36,5% ja I rühma 52,0% leibkondadest. Seega omaks teise arengustsenaariumi rakendamine olulist positiivset mõju 2007. aastal juba enamikule leibkondadest.

Kontrollvariandiga võrreldes väheneks tulumaksu laekumine riigi- ja kohalike omavalitsuste eelarvesse esimese arengustsenaariumi rakendumisel umbes 4,21 miljardi krooni võrra. Teise arengustsenaariumi rakendumisel, mis mõjutaks positiivselt 88,5% leibkondadest, väheneks tulumaksu laekumine riigi- ja kohalike omavalitsuste eelarvesse ligikaudu 3,67 miljardi krooni võrra. Seega võimaldaks teine arengustsenaarium 2007. aastal vähendada riigieelarve tulude defitsiiti 540 miljoni krooni ulatuses.

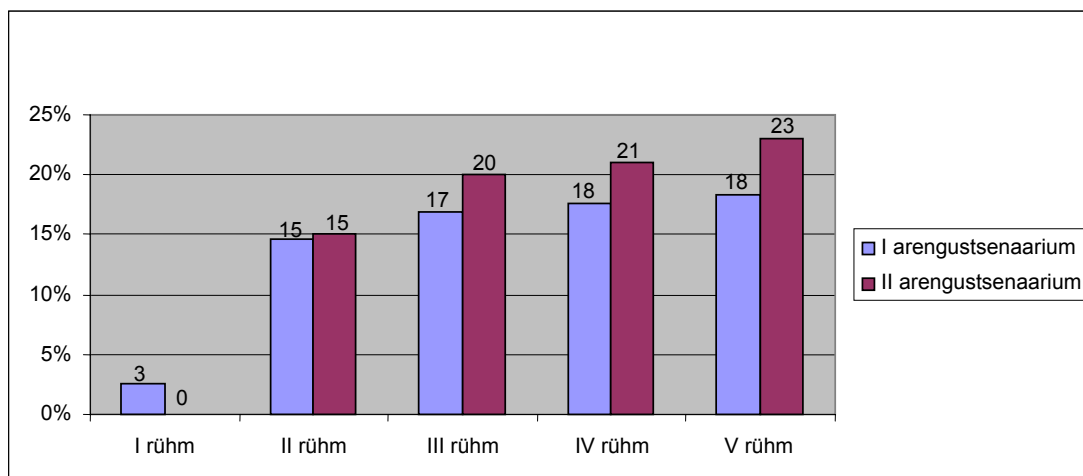

Joonis 11. Tulurühmade leibkondade tulumaksu säästmise erinevused 2007. aastal esimese ja teise arengustsenaariumi puhul võrreldes kontrollvariandiga, kroonides

Allikas: Autorite koostatud

Käimasolev tulumaksureform vähendab oluliselt suurema sissetulekuga leibkondade tulumaksukoormust ja suurendab elanikkonna jätkuvat varanduslikku kihistumist. Teine arengustsenaarium võimaldab vähendada ühiskonna progresseeruvat varanduslikku kihistumist. Väiksemat sissetulekut teenivad leibkonnad hakkaksid

teise stsenaariumi järgi maksuma oluliselt väiksemat tulumaksu. Mõnevõrra suureneks suuremat tulu teenivate leibkondade maksukoormus (joonis 12).

Joonis 12. Tulurühmade leibkondade prognoositavad efektiivsed tulumaksuäärad 2007. aastal, protsentides
Allikas: Autorite koostatud

Teise arengustsenaariumi rakendamise kaasnemise mõjudena võib eeldada väiksemapalgaliste elanike majandusliku toimetuleku paranemist, mis vähendab vajadust sotsiaaltoetuste järele. Samuti peaks vähenema töötus ning surve palgatõusule, eriti väiksemat palgatulu teenivate leibkonnaliikmete poolt. Sellise stsenaariumi rakendamine mõjutab positiivselt eelkõige maaelanike majanduslikku olukorda.

Kokkuvõte

Viimastel aastatel on poliitiliste diskussioonide keskmeks olnud kehtivate tulumaksuga maksustamise põhimõtete muutmine. Eristub kaks alternatiivset lähenemist: ühe puhul maksustatakse tulud progresseeruvalt ja teise puhul jätkatakse tulude proportsionaalset maksustamist koos maksumäärade alandamise ja maksuvaba miinimumi tõstmisega.

Kavandatavate meetmete mõju riigieelarvele on uuritud, kuid puudub analüüs nende mõju kohta leibkondade sissetulekutele. Käesoleva uurimuse eesmärgiks oli analüüsida käimasoleva tulumaksureformi mõju leibkondade sissetulekutele. Andmete analüüsimiseks olid leibkonnad sissetulekute alusel jaotatud tulurühmadesse. Rühmade lõikes prognoositi tulumaksumuudatuste mõju leibkondade sissetulekutele. Tulumaksuvaba miinimumi ja tulumaksuäära muutuste mõju prognoosimine toimus kolme erineva arengustsenaariumi alusel.

Selgesti on täheldatav, et esimese arengustsenaariumi ehk siis tulumaksuseadusega kehtestatud muudatuse kohaselt säästaksid võrreldes nn kontrollvariandiga tulumaksu arvelt kõige rohkem suurema sissetulekuga leibkonnad. Teise arengustsenaariumi rakendamine ehk tulumaksuvaba miinimumi sidumine brutopalgalaammääraga, jättes maksumäära (26%) muutmata, mõjaks positiivselt väiksemat sissetulekut teenivatele leibkondadele, kelle hulka kuulub Eestis umbes 50% leibkondadest.

Teine arengustsenaarium võimaldab vähendada ühiskonna progresseeruvat varanduslikku kihistumist ja parandada väiksemapalgaliste elanike majanduslikku toimetulekut ning vähendab vajadust sotsiaaltoetuste järele.

Kasutatud kirjandus

- Kaasa, A. 2004. Sissetulekute ebavõrdsuse mõjurite analüüs struktuurse modelleerimise meetodil. Doktori-väitekirj, Tartu Ülikooli majandusteaduskond, lk 37–38.
- Kogumispensionide seadus. – RT I 2004, 37, 252.
- Leibkonna elujärg 2000. Statistikaamet, 2001, lk 14–16.
- Leibkonna elujärg 2001. Statistikaamet, 2002, lk 25–34.
- Leibkonna elujärg 2002. Statistikaamet, 2003, lk 28–32.
- Leibkonna elujärg 2003. Statistikaamet, 2004, lk 29–36.
- Lokshin, M., Ravallion, M. 2005. Rich and powerful? Subjective power and welfare in Russia. – Journal of Economic Behavior and Organization. Volume 56, p. 141–172.
- Lollivier, S. 2004. Dynamics of Individual Wealth Accumulation. *Economica*, Volume 71, p. 589–618.
- Tulumaksuseadus. RT I 1999, 101, 903.
- Töötuskindlustuse seadus. RT I 2001, 59, 359.